

ÁLLOMÁNYGYARAPÍTÁS – KÖLCSÖNZÉS – EGYÜTTMŰKÖDÉS – a jelen és a jövő lehetőségei egy amerikai magyar könyvtáros szemével –

RAJEC, ELIZABETH M.

A könyvtárak információs anyaga gyakorlatilag két módon szerezhető be: vásárlás és kölcsönzés útján.

Rövid beszámolómat erre a két fogalomra fogom összpontosítani, különös tekintettel a magyar anyagra. Mielőtt azonban részletekbe bocsátkoznék, engedjék meg, hogy könyvtáramat röviden bemutassam.

A City College of the City University of New York (CCNY) Morris Cohenről elnevezett könyvtárban az állománygyarapítási osztály vezetője vagyok. A CCNY a New York-i Városi Egyetemi együtteshez tartozik, amely 18 egységből áll, és a harmadik legnagyobb egyetem az Egyesült Államokban. A CCNY a legrégebbi egység, amely 1849-ben mint „szabad akadémia” nyitotta meg kapuit. Amerikai jellegzetességünket talán a becenevünk fejezi ki a legjobban: a CCNY a szegény diákok Harvardja. Ez gyakorlati szempontból azt jelenti, hogy függetlenül az egyén anyagi lehetőségeitől, egyetemünk minden tanulni vágyó diák részére nyitva áll. Egyetemünk több mint 130 évig tandíjmentes volt, és csak az utolsó pár évben kérünk egy minimális összeget. A hallgatók előmenetele tehát kizárólag tehetségükön múlik. Hírnevünkhöz, többek között, négy Nobel díjas is hozzájárult!

A Cohen Könyvtár állománya, kb. 1 millió könyvet és 3815 kurrens folyóiratot tartalmaz, 31 szakképzett (diplomás) és 35 nem szakképzett (adminisztrációs) alkalmazottunk van. A hallgatók száma 12 320 (összehasonlításként: a City University of New York hallgatóinak száma kb. 200 ezer). Évi állománygyarapítási költségvetésünk közel 600 ezer dollár.

Magyar tanszékünk sajnos nincs, következésképpen a magyar anyag beszerzése nem rendszeres. Felvetődik a kérdés, hogy akkor ki, milyen célból és milyen típusú magyar anyagot rendel az egyetem részére? A válasz erre a kérdésre látszólag bonyolult. A rendeltést döntően befolyásolja a rendelő egyén érdeklődési köre, szükséglete és – nem utolsósorban – nyelvismerete. Az irodalom, de főleg a költészet terén például a kétnyelvű kiadások részesülnek előnyben, történelmi, társadalmi ismertető könyvekből pedig az angol nyelvű kiadások a népszerűbbek. Ugyanez vonatkozik a természettudományokra is. Néha kompromisszumra is sor kerül, az etnológiai tanszék pl. magyar nyelvű könyvet is hajlandó megrendelni, ha az gazdagon van illusztrálva.

Logikus immár a következő kérdés is: honnan és milyen módon szerezzük be a magyar jellegű anyagot a legelőnyösebben? Minden állománygyarapítási könyvtáros nagyon jól tudja, hogy egy rendelés megindításánál legalább két dolgot kell figyelembe venni, nevezetesen, hogy melyik forrás fogja a kívánt könyvet a legolcsóbban (árengedményt beleértve), illetve a leggyorsabban leszállítani.

A CCNY New Yorkban, az Egyesült Államok legnagyobb városában van, ahol a nemzetközi könyvkereskedelem minden ágazata igen gazdagon képviselt. A leggyorsabb rendelési módszer a helyi telefon. A Püski Corvin magyar könyvesbolt például készsége-

sen és nagy szaktudással, de főleg elsőrendű könyvállománnyal áll minden egyén és könyvtár rendelkezésére. (Mellékesen szeretném csak megemlíteni, hogy már többször előfordult, hogy magyarországi látogatásom alkalmából bizonyos könyveket nem tudtam megszerezni Budapesten, de New Yorkba visszatérve, a Corvin boltban azonnal megkaptam őket. Ilyen volt pl. a magyar nyelv történeti etimológiai szótárának 3. kötete, hogy csak egy címet említsek.)

Könyvtárunk rendszeresen kapja a magyar Kultúra Külkereskedelmi Vállalat, az Akadémiai Kiadó, a Corvina – hogy csak a legfontosabbakat említsem – prospektusait, amelyek a magyar anyag kiválasztásához döntően hozzájárulnak. A könyvismertető kiadványok – pl. a World Literature Today, (eredetileg Books Abroad) – szintén nagyban segítenek a választásban. A Library of Congress „proofslip” szolgáltatásának előfizetése is elsőrendű könyvválasztási eszköz. Sok könyvtáros könnyű kezelhetősége miatt részesíti előnyben ezt a szolgáltatást, melynek katalóguscédula méretű kartonjai egyúttal katalógizálási dokumentumként is szolgálnak. A kartonok, a Dewey és az LC osztályozási rendszer tárgyköri jelzeteit is tartalmazzák, amelyek a könyvek elhelyezését döntően elősegítik. Egy másik kedvelt előszerzeményezési eszköz az UTLAS (University of Toronto Library Automation System) kurrens „könyvfigyelő” jegyzéke (Current Awareness List), amely hetente jelenik meg és az LC osztályozási jelzetei szerint sorolja fel minden hét könyvtermését. A jegyzék a Kongresszusi Könyvtár MARC (Machine Readable Catalogue) mágnesszalagjai alapján készül.

Ha a kívánt magyar anyag New Yorkban nem kapható, vagy beszerzését helyi, városi, állami vagy szövetségi előírások korlátozzák (pl. valuta elszámolás, szerződés stb.), a megfelelő könyvkereskedelmi vállalathoz fordulunk. Ilyen pl. az oxfordi Blackwell's cég, a londoni International Library Service, a wiesbadeni Harrassowitz ügynökség. Azt hiszem, hogy nem szükséges hangsúlyoznom, hogy ha csak lehetséges, a magyar Kultúra részesül előnyben. Nemzetközi folyóirataink beszerzését viszont már 40 éve a Stechart-Macmillan, Faxon cég kezeli.

A forgalomban lévő magyar anyag beszerzése nem jelent különösebb problémát. Nehézségeket inkább az úgynevezett „o.p.” (out-of-print = elfogyott) anyag beszerzése okoz, mikoris a kívánatos könyv nincs kereskedelmi forgalomban, és rendelése sok időt és türelmet kíván. Sajnos elég gyakori, hogy a keresett könyv végül a „ki nem elégített igények tételei” közé kerül.

Összefoglalva: amerikai egyetemi könyvtári szempontból a magyar anyag beszerzését öt tényező befolyásolja:

1. az egyetem oktatási szükséglete, van-e magyar tanszéke, van-e szükség gondosan válogatott magyar anyagra;
2. a rendelő személy, tanár, könyvtáros stb. látóköre, egyéni érdeklődése;
3. csereprogramok;
4. a költségvetés korlátozása;
5. az anyag beszerezhetősége.

Az említett két utolsó pont, azaz a korlátozott anyagi körülmények vagy a beszerzés nehézségei teremtik meg a könyvtárközi kölcsönzés szükségességét. Ezzel kapcsolat-

ban a következő kérdést kell feltennünk: kitől és milyen módon lehet a legelőnyösebben a kívánatos magyar anyagot kölcsönkérni?

Míg a múltban nagy szaktudásra és leleményességre volt szükség, a mai számítógépekkel áldott korszakban a kutatómunka jóval könnyebbé vált. Egyetemünk pl. az OCLC adatbázisához kapcsolódik, amely 13 évvel ezelőtt Ohio állam egyetemi könyvtári központjaként kezdte meg működését. Az adatbázis ma több mint hat és fél millió tételt tartalmaz. Az OCLC hálózatban több mint 2200 kanadai és Egyesült Államok-beli könyvtár vesz részt. A Központ – hogy csak egy statisztikai adatot említsek – 527 ezer katalóguscédulát nyomtat naponta.

1980 óta nyugatnémet, angol és mexikói könyvtárak is közreműködnek a hálózatban, és ezzel az OCLC nemzetközi jelentősége meglehetősen kibővült. Tavaly a könyvtárközi kölcsönzési alrendszer is megindult, és egy év alatt több mint 665 ezer könyvtárközi kölcsönzést bonyolítottak le.

Ha az OCLC adatbázisában a kívánt magyar könyv vagy folyóirat nem található meg, könyvtárunk az irodalom, az oktatás, a közgazdaságtan, vagy a természettudományok terén 30 más adatbázishoz is fordulhat. Hogy csak a legismertebbeket említsem: New York State Interlibrary Loan System, Modern Language Association Dialog Service, Dissertation Abstracts International, Chemical Abstracts, stb. Az Index Medicus adatbázisban a keresés a Medline hálózaton keresztül történik. Az egymással szerződésben megállapodott adatbázisok könyvtárközi kölcsönzési szolgálata ingyenes.

Statisztikai kimutatások szerint az adatbázisban szereplő magyar anyag az első 5 földrajzilag legközelebb eső könyvtártól általában 5 napon belül megkapható. A problémát tulajdonképpen a régebben kiadott anyag okozza. Tudnivaló, hogy a legtöbb adatbáziselőállító intézmény a retrospektív katalogizálást még nem fejezte be, és hogy ez a folyamat előreláthatóan még hosszú időt fog igénybe venni. Az OCLC adatbázisában pl. ritka az 1968 előtt kiadott könyv. Ennek következményeként a korábbi anyag kölcsönkérése bonyolultabb eljárást követel, és sikeres lebonyolítása sokszor a türelmes könyvtárközi kölcsönzési könyvtáros leleményes kutató munkáján múlik.

Ez alkalommal szeretném figyelmüket felhívni, Kovács László nagyra értékelt előadására, amelyet 1979 június 26-án tartott az American Library Association (ALA) évi konferenciáján, „Hungarian Collection in American Academic and Research Libraries” címmel. Előadása, amelyben tájékoztatott az amerikai egyetemeken lévő magyar könyvgyűjteményekről és az ezek felderítésére irányuló saját kutató munkájáról, nagyban hozzájárul a könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó könyvtáros sikeres munkájához.

Eredménytelen számítógépes keresés után, a könyvtárközi kölcsönzés első forrása a Library of Congress országos központi katalógusa (National Union Catalog), amelynek legnagyobb előnye az, hogy minden katalogizált könyv címeírása lelőhelykóddal van ellátva. Következésképpen a kívánt magyar anyaggal rendelkező könyvtár azonnal azonosítható, maga a kölcsönzés pedig telex vagy levelezés útján lebonyolítható.

Az 1970-es években a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés fontossága szembetűnően előtérbe került. Következzen néhány példa. 1975-ben Prágában a szocialista országok közötti kölcsönzés problémáit vitatták meg. Még ugyanabban az évben az IFLA könyvtárközi kölcsönzési központot alapított (Office for International Lending), amely a nemzet-